

Samenvatting

Deze studie is een verkenning van Taqī al-Dīn Al-Hilālī's [1894-1987] religieuze profiel zoals dit tijdens de verschillende periodes van zijn leven is geëvolueerd, in het bijzonder in zijn geschriften die op een groter publiek waren gericht. Hierbij wordt met name aandacht besteed aan zijn *fatwas* welke vaak de vorm aannamen van publieke debatten en polemieken. Verscheidene van deze kleinere publicaties zijn meerdere malen herdrukt en werden internationaal op grote schaal gedistribueerd, incidenteel gesubsidieerd door vrienden van de Saudische regering.

De talrijke gedrukte geschriften van Al-Hilālī's hand vormen de belangrijkste primaire bronnen van het onderzoek. De studie hiervan werd verdiept door ongepubliceerde documenten uit Al-Hilālī's privé-archief in Marokko, en door persoonlijke interviews met Al-Hilālī's kleinzoon, 'Abd al-Ghāni Būzakrī en zijn meest invloedrijke nog in leven zijnde Marrokaanse studenten, die vandaag de dag tot de oudere generatie behoren.

De studie vangt aan met een introductie, beginnend met een discussie over de oorsprong van het Salafisme in Marokko, ten einde de lezer in staat te stellen om Al-Hilālī en zijn bekering tot het Salafisme als onderdeel van een langere historische traditie in Marokko, welke teruggaat tot het begin van de negentiende eeuw, te kunnen plaatsen.

In deze studie wordt de 'Authentieke' Islam volgens Al-Hilālī geanalyseerd. Al-Hilālī refereert niet naar de term *Salafiyya*, noch accepteert hij het gebruik van de term *Wahhābīyya*. Hij wees dit af op grond dat dit termen betreft die door de vijanden van de Islam zouden zijn geïntroduceerd. De term 'Authentieke' Islam wordt door Al-Hilālī in zijn geschriften gebruikt als een referentie naar de 'daadwerkelijke' essentie van de Islam welke afkomstig is uit de begindagen van de Islam en niet door cultuur is beïnvloed. (§1). Deze discussie zal worden gevolgd door een onderzoek naar Voorgaande Studies over *Al-Hilālī's leven en Denken* (§2). Tenslotte zullen *Onderzoeksvraag, Focus en Bronnen* (§3) worden geschetst. Naast dit inleidende hoofdstuk wordt de stof behandeld in de volgende negen hoofdstukken.

Het *eerste hoofdstuk* biedt een korte schets van de formatieve periode van Al-Hilālī's overtuigingen en handelt over het religieus keerpunt in Al-Hilālī's leven. Dit hoofdstuk besteedt speciale aandacht aan het debat dat Al-Hilālī voerde met Muḥammad ibn al-'Arabī al-'Alawī (d.1964), dat het keerpunt in zijn religieuze leven vertegenwoordigt. Het was laatstgenoemde die Al-Hilālī overtuigde dat het fundament van de leerstellingen van de Tijaniyya Orde enkel leugens betrof. Muḥammad ibn al-'Arabī al-'Alawī daagde Al-Hilālī uit

om de doctrine dat Aḥmad al-Tijānī, de oprichter van de Orde, de Profeet daadwerkelijk had ontmoet, te verdedigen. In zijn boek *al-Hadiyya al-Hādiya ilā al-Ṭā'ifa al-Tijāniyya* (Het leidinggevende geschenk aan de Tijaniyya Orde), fundeert hij tevens zijn besluit om het Soefisme de rug toe te keren op basis van een visioen van de Profeet die hij claimde deze tweemaal in zijn dromen te hebben gezien. In Al-Hilālī's ogen was het zien van de Profeet een centraal thema, zowel in zijn acceptatie als in zijn afwijzing van het Soefisme. Het is daarom dat kan worden gesteld dat de manier waarop Al-Hilālī zijn dromen interpreteerde wel zeer subjectief was.

In het tweede hoofdstuk, zullen Al-Hilālī's houdingen in het licht van zijn vroege missionaire werk in Egypte en elders worden onderzocht. Dit hoofdstuk is gewijd aan het debat dat hij voerde met 'Abd al-Muḥsin al-Kāzimi (1871-1935) en Al-Mahdī al-Qazwīnī (1855-1939). Al-Hilālī schreef zijn antwoorden in de vorm van een brochure getiteld *al-Qāḍī al-'adl fī ḥukm al-bina' 'ala al-qubūr* (De rechtvaardige rechter in het oordeel van het bouwen op graven), die in Cairo in 1927 werd gepubliceerd op verzoek van Rashīd Riḍā. In Arabië bewerkte hij zijn brochure die hij met dezelfde titel op 25 augustus 1927 uitgaf. Dit hoofdstuk zal ingaan op de verschillen tussen de eerste versie die in Egypte is gepubliceerd en de versie die in Arabië is gepubliceerd. Waar Al-Hilālī zich in zijn eigen woorden in de eerste versie bediende van gematigd (*lawayna*) taalgebruik maakt hij in de versie die in Arabië werd gepubliceerd meer gebruik van onverbiddelijke (*khashina*) taal, omdat hij zei dat het in Arabië niet nodig was zich zorgen te maken over hoe de Shi'ieten in Irak zouden reageren. De koning van Arabië gaf aan de Hoogste Rechter, Shaykh 'Abd Allāh ibn Ḥasan, de opdracht om onmiddellijk duizend exemplaren te drukken en te distribueren. In Saudi Arabië, in de periode tussen 1927 en 1930, trad Al-Hilālī onder andere op als adviseur voor de Wahhabi's betreffende kwesties op het gebied van Shiisme en mystiek, alsook binnen het domein van wetenschappelijke kwesties, namelijk: de vraag of de aarde rond of plat was. In de jaren twintig van de twintigste eeuw was het verschil in religieuze opvattingen tussen de 'ulama' van de Najd, welke de madhhab van Imam Ibn Ḥanbal volgden en Al-Hilālī welke zichzelf als een onafhankelijke geleerde beschouwde, reeds zichtbaar.

Hoofdstuk drie handelt over de eerste stappen van Al-Hilālī's internationale prediking. In 1932, op verzoek van Sulayman al-Nadawī (d.1953), richtte Al-Hilālī een Arabisch tijdschrift op genaamd *al-Diyā'*. *Al-Diyā'* werd een instrument waarmee hij zijn islamitische opvattingen kon prediken. Incidenteel stelde de oprichting van dit tijdschrift hem in staat om enkele van de religieuze overtuigingen welke hij aanhing voor zijn bekering tot de

‘Authentieke Islam’ in praktijk te brengen. Zo stelde hij bijvoorbeeld openlijk dat het scheren van de baard geen zonde was, terwijl het bedekken van het gezicht van de vrouw volgens hem niet verplicht was. Voorgaande leidde tot zijn tijdelijke afwijzing door de *Nadwat al-‘Ulamā’*. Gedurende de tijd die hij in India doorbracht leerde hij ook Engels van een Christelijke missionaris, aangezien hij zich had gerealiseerd dat het leren van een vreemde taal van groot belang was om zijn geloof te verdedigen. In dit hoofdstuk zullen Al-Hilālī’s evoluerende ideeën over de Qadyāniyya secte en haar toenemend succes worden besproken. Hij publiceerde, in 1933, drie artikelen over de Qadyāniyya. In deze drie artikelen spreidde hij niet altijd dezelfde mening over deze gemeenschap ten toon. In het eerste artikel probeerde hij de redenen voor het bestaan van deze orde aan te tonen waarbij hij hen preeste voor het onder de aandacht brengen van de Islam in het Westen. In het tweede artikel stelde hij echter openlijk dat de volgelingen van de Qadyāniyya ongelovigen waren. Voor zijn opinie baseerde hij zich op het artikel van Abū al-Makārim in het tijdschrift al-Fath. In zijn derde artikel probeerde Al-Hilālī te begrijpen waarom veel mensen de ketterijen van de Qadyāniyya sekte gemakkelijk accepteerden. Volgens hem was de belangrijkste reden hiervoor onwetendheid betreffende de Arabische taal. Speciale aandacht zal in dit hoofdstuk worden besteed aan zijn *fatwa* getiteld *Al-Isfār ‘an al-ḥaqq fī mas’alat al-sufūr wa-l-ḥijāb (Het onthullen van de waarheid over het bedekken en onthullen van de handen en het gezicht)*.

Hoofdstuk vier gaat in op Al-Hilālī’s activiteiten tijdens zijn verblijf in Duitsland. Volgens Al-Hilālī was de enige reden waarom hij na zijn veertigste naar Europa reisde, het verkrijgen van een universitaire graad om daarmee een baan te kunnen krijgen aan een Aziatische of Afrikaanse universiteit. Hoogstwaarschijnlijk werd hij gerekruteerd door de Shakīb Arslān, om langs de voorbereidende weg van een postdoctorale positie, uiteindelijk voor het nazi-regime te werken. Dit hoofdstuk richt zich ook op de *fatwas* die hij opstelde gedurende zijn verblijf in Duitsland. Speciale aandacht zal worden gewijd aan de circa vijfendertig toespraken (in het Arabisch) welke hij gaf op Radio Berlijn in de periode tussen 1939 en 1941. Zijn voornaamste doel was om de misdaden van de Franse, Britse en Joodse koloniale machten te belichten en om *jihād* tegen hen te prediken.

Hoofdstuk vijf begint met een discussie over de reden van Al-Hilālī’s vertrek uit Duitsland in 1942 en zijn perikelen in Spaans Marokko. Het ligt het meest voor de hand dat de voornaamste reden dat hij Duitsland verliet in zijn privéarchief kan worden aangetroffen. Toen Duitsland Frankrijk versloeg en ging samenwerken met de Vichy regering, het Duitse Ministerie van Buitenlandse Zaken verbood Al-Hilālī te schrijven over het Frans kolonialisme

in Marokko. Al-Hilālī reageerde hierop door aan te geven dat hij nooit meer een artikel voor Radio Berlijn zou schrijven en nam onmiddellijk ontslag. Naar eigen zeggen heeft hij nooit de 12.000 Mark ontvangen die Radio Berlijn hem als zijn jaarsalaris moest betalen.

Hoogstwaarschijnlijk is het zo dat toen Hajj Amīn al-Ḥusaynī (1893-1974) bemerkte dat Al-Hilālī dusdanig misnoegd in Nazi Duitsland was en besloot om het land te verlaten, hij Al-Hilālī verzocht om een missie voor hem in Marokko te volbrengen in de vorm van het overbrengen van een “mondeline boodschap” (*Risāla Shafawiyya*) aan ‘Abd al-Khāliq al-Ṭurrays (d.1970), de leider van Ḥizb al-Islāh al-Waṭanī (De Partij van Nationale Hervorming). Naast de confrontatie die Al-Hilālī met Spanje had bespreekt dit hoofdstuk zijn conflicten met vele Marokkaanse geleerden, waaronder Aḥmad Ibn al-Ṣiddīq (1902-1962) welke voortvloeiden uit drie belangrijke kwesties: zijn openlijke afwijzing van de Malikitische School, zijn scherpe kritiek op het Soefisme en de *fatwa* welke hij uitvaardigde over de toelaatbaarheid van het scheren van de baard. Aḥmad Ibn al-Ṣiddīq vroeg zich af of Al-Hilālī wel kon pretenderen de *Sunna* te implementeren als hij geloofde dat het scheren van de baard niet verplicht was. Derhalve zal een groot deel van dit hoofdstuk worden gewijd aan Al-Hilālī’s *fatwa* over deze kwestie, waarin hij betoogde dat de weigering van een moslim om een baard te laten groeien geen grote zonde vertegenwoordigt.

Hoofdstuk zes bespreekt Al-Hilālī’s periode in Irak, waar hij zich vestigde van 1947 tot 1959. Al-Hilālī bestudeerde Westerse literatuur en benutte dit in zijn geschriften. Zijn motivatie in het gebruik van dergelijke studies diende ook om zijn doel van *Da‘wa* (Islamitische Missie) te vervullen en om dit te gebruiken als een instrument in een ‘tegenaanval’ tegen niet-Moslims. Enkele Marokkaanse studenten van de Universiteit van Granada in Spanje, die klaagden over het offensief dat door enkele Christelijke professoren tegen de Islam en Marokko werd gelanceerd, verzochten al-Hilālī om ze met argumenten tegen hen te voorzien. Hierop vertaalde en becommentarieerde Al-Hilālī de brochure van de Amerikaanse atheïst Joseph McCabe (1867- 1955), *The Moorish Civilization in Spain*, een vrij oppervlakkig pamflet dat vele ongefundeerde uitspraken bevat ter ophemeling van de Arabische beschaving in Spanje en het Christendom weerlegt. Zijn Arabische versie van de brochure werd met de hulp van een vriend gepubliceerd in Irak in December 1949. Voorgaande is het belangrijkste onderwerp van dit hoofdstuk. Voor een kritische evaluatie van Al-Hilālī’s werkje wordt een vergelijking getrokken met werk van Shakīb Arslān getiteld *al-Ḥulalal-Sundusiyya fī al-Akḥbār al-Andalusiyya*, gepubliceerd in het jaar 1936 en zijn

werk getiteld “De Nieuwe Islamitische Wereld” gepubliceerd in 1921. In vergelijking daarmee blijkt de waarde van Al-Hilālī’s werk zeer beperkt te zijn.

Hoofdstuk zeven laat zien hoe Al-Hilālī in het Marokko “van na de onafhankelijkheid” in staat was om een intellectueel en religieus leven te leiden. Dit hoofdstuk laat zien hoe Al-Hilālī, in het bijzonder het Soefisme, Malikisme en Ash’arisme en alle andere elementen van de meest populaire en wijdverspreide uitingen van de Marokkaanse Islam, de rug had toegekeerd. In veel gevallen bleken zijn religieuze activiteiten controversieel van aard te zijn. In feite had hij een problematische relatie met talrijke gewone moslims, vanwege zijn heftige aanvallen tegen de Soefie orden, alsook met de lokale autoriteiten, aangezien hij voortdurend de officiële jurisprudentiële en theologische stromingen, namelijk de Malikitische school en de Ash’aristische geloofsleer aanviel. Gedurende deze periode raakte hij betrokken bij een discussie over de kwestie van de Baha’īs in Morocco. Zijn daaruit voortvloeiende *fatwa*, *Hukm al-murtadd fi al-Islām* (Het oordeel over de afvallige binnen de Islam), wordt in dit hoofdstuk in detail besproken binnen de bredere context van de hedendaagse Marokkaanse geschiedenis. Het juridisch advies van Al-Hilālī heeft enkele onderscheidende kenmerken die als volgt kunnen worden samengevat: Ten eerste beperkte hij zich tot religieuze teksten bij het geven van zijn fatwa, hij schenkt geen aandacht aan de wetgeving van Marokko of het internationale recht. Ten tweede bestempeld hij het gerechtshof, waar de Bahai’ werden berecht, als niet-islamitisch gerechtshof.

In *Hoofdstuk acht*, zal de mate waarin Al-Hilālī’s religieuze profiel werd beïnvloed door zijn periode in Saudi Arabië worden onderzocht en beoordeeld. In dit hoofdstuk zal zijn verschil van opvatting in relatie tot de gevestigde religieuze orde van Saoedi Arabië worden besproken. Zoals in dit hoofdstuk is aangetoond vond Al-Hilālī de strikte Wahhabitische opvatting welke vrouwen verplicht om hun gezicht en handen te bedekken niet acceptabel. Zijn mening inzake de gezichtsbedekking van de vrouw is een goed voorbeeld om het conflict dat hij met de Saudische geleerden had te illustreren. Al-Hilālī’s samenwerkingsproject met Muḥsin Khān om de betekenissen van de Qur’an in het Engels te vertalen, laat echter zien dat hij Saudische autoriteiten niet openlijk wilde tegenspreken, hoewel hij van mening bleef dat gezichtsbedekking voor vrouwen niet verplicht was, hiervoor bewijs uit de Schriften aandragend. Bovengaande laat ook zien dat Al-Hilālī rekening hield met individuele verschillen tussen mensen en plaatsen op het moment dat hij zijn wettelijk oordeel gaf. Dit hoofdstuk bespreekt ook Al-Hilālī’s zeer succesvolle *fatwa* genaamd *al-Barāhīn al-Injīliyya*. Al-Hilālī was geïnteresseerd in het verschaffen van onweerlegbare argumenten om Christenen

uit te dagen, waaruit blijkt dat zij het mis hadden en als ongelovigen dienen te worden beschouwd omdat zij een goddelijke status aan een profeet toeschrijven. In 1975 werd Al-Hilālī blind en besloot terug te keren naar Marokko.

Hoofdstuk negen beoogt een beeld van de laatste periode van Al-Hilālī's leven en van zijn religieuze gedachtengoed te geven gebaseerd op de ongepubliceerde collectie van *Al-Fatāwā al-Hilāliya* getiteld *al-'Uyūn al-Zilāliyya fī Al-Fatāwā al-Hilāliya* ("De Schaduwrijke Waterbronnen van de Hilalische fatwa's"), waarmee Al-Hilālī in 1960 was begonnen en welke hij in September 1976 voltooide. In dit afsluitende hoofdstuk zal de strekking van dit werk worden besproken (1), het soort mensen dat de vragen stelde (2) en Al-Hilālī's methodologie (3). Tenslotte was een ander belangrijk aspect van zijn wettelijke opvattingen het feit dat sommige hiervan waren gerelateerd aan problemen van moslimminderheden in het westen. Het feit dat hij in Duitsland gewoond had voorzag hem van een ervaring en inzicht waarmee hij de situatie van moslims die in het Westen leven beter kon begrijpen. In dit hoofdstuk is een fatwa geselecteerd die van speciaal historisch belang is voor een enigszins gedetailleerde discussie. Deze fatwa is gerelateerd aan de vraag in hoeverre het voor een moslim is toegestaan om in de niet-Islamitische wereld te verblijven (§4). Dit betreft een onderwerp dat Al-Hilālī met tussenpauzes in zijn lange en productieve leven vaak adresseerde, voor de eerste keer in 1938, vanuit Duitsland (zie hoofdstuk 4). Hij stond moslims toe in Europa te verblijven maar verbod hen de nationaliteit van niet-Islamitische landen aan te nemen, aangezien zij daarmee hun loyaliteit aan een niet-Islamitisch land zouden moeten verklaren en zich dienden te houden aan de daarbij horende (niet-Islamitische) wetten. Al-Hilālī's opvattingen worden hierbij vergeleken met de overtuiging van twee prominente Saudische Moeftis over dit onderwerp. In dit hoofdstuk wordt ook een element, dat Al-Hilālī mogelijk karakteriseert, besproken, namelijk zijn introductie van een nieuwe typologie van het monotheïsme in plaats van de trilogie van de meeste Salafi geleerden. Naast de Eenheid van Heerschappij, de Eenheid van Aanbedding, en de Eenheid van Attributen, Al-Hilālī spreekt over en de Eenheid van Inachtneming/Eerbiediging van het naleven van Goddelijke plechtigheden (Tawhīd al-ittibā').

In de voorgaande hoofdstukken is een poging ondernomen om het religieuze profiel van Taqī al-Dīn al-Hilālī [1894-1987] te identificeren. Ondanks het feit dat Al-Hilālī bekend stond een Salafistische geleerde te zijn, zijn er vele kenmerken die hem tot op zekere hoogte uniek maken. (Vergelijk mijn *Conclusions* aan het einde van dit proefschrift).

- (1) Al-Hilālī's belangstelling in het voeren van debatten en polemieken met zijn tegenstanders, zowel Moslims als niet-Moslims. Hij voerde debatten met Soefies, Shiïeten en Christenen.
- (2) Al-Hilālī's pragmatisme en opportunisme, waarbij echter bepaalde grenzen in acht werden genomen die hij niet overschreed.
- (3) Al-Hilālī's verschillen van mening met het mainstream Salafisme. In veel gevallen was zijn mening niet in overeenstemming met de heersende stroming binnen het Salafisme.
- (4) In sommige gevallen kan de positie die Al-Hilālī innam mogelijk worden gekenmerkt door ambivalentie en contradicties.
- (5) Al-Hilālī beschouwde het leren van vreemde talen als een Islamitisch gebod.
- (6) Al-Hilālī was een Salafi geleerde die preken met academische ambities combineerde. Zijn academische leven was verbonden met zijn missie. Hij was er van overtuigd dat een Europese academische titel hem autoriteit zou verschaffen binnen de islamitische wereld en hem zou helpen "ware Islam" te verspreiden.
- (7) Een van de elementen die Al-Hilālī tot een "globale" Salafi geleerde maakte zijn de wereldwijde reizen die hij maakte en zijn activiteiten in elk van de landen waar hij zich tijdelijk ophield.
- (8) Het religieuze leven van Al-Hilālī en zijn continue betrokkenheid bij het preken weerhielden hem er niet van om een interessant literair leven te leiden. In feite was Al-Hilālī zowel een dichter als een schrijver.
- (9) Een van de dingen die hem duidelijk kenmerkten was zijn opvatting over monotheïsme. Al-Hilālī ontwikkelde een nieuwe typologie van monotheïsme welke bestaat uit vier delen in plaats van de klassieke tripartiete onderverdeling. In feite spreekt Al-Hilālī over de eenheid van Heerschappij (*Tawḥīd al-Rubūbiyya*), de eenheid van aanbidding (*Tawḥīd al-'Ulūhiyya*), de eenheid van Eigenschappen en de eenheid van Naleving (*Tawḥīd al-Ittibā'*).

Hiermee is het uiteindelijke doel van deze studie bereikt, namelijk om het persoonlijke religieuze profiel van deze opmerkelijke twintigste-eeuws prediker van de 'authentieke Islam' te verdiepen, tegen de achtergrond van het mainstream Salafisme en het Wahhabisme in dezelfde periode.

Ik ben van mening dat Salafism een interessant onderzoekgebied vormt dat historici verder kunnen onderzoeken. De informatie die in deze studie is verschaft, zal hun tot hulp zijn bij het begrijpen van bepaald gedrag van Salafisten en de aanhangers van de "authentiek Islam". Tenslotte hoop ik dat deze studie ook een stimulans zal zijn voor specialisten op het

gebied van Islamologie om meer onderzoek te verrichten naar bijvoorbeeld het Salafisme in het westen in de 21 eeuw.